

HOCALI

KANAYAN YARAMIZ

“Hocalı Soykrımı”nın 28.yıldönümüne özel dergi
şubat-2020

26 FEVRAL '92

XOĞALI
SOYQIRIMI

TÜRK'N ORTAK ACISI
HOCALI SOYKIRIMI

Hazar Medeniyet, Kültür ve Toplumsal Aydınlanma Deneđi

“Hocalı Soykrımı”nın 28.yıldönümüne özel dergi

şubat-2020

KATLIAMI

UNUTMADIK

26 Şubat 1992

İçindekiler

- ERMENİLERİN SOYKIRIMPOLİTİKASININ HOCALI HİSSESİ; BASHİRZADE 1
- Ermənilərin Xocalıda soyqırımı; X. H. Şənhun 6
- ERMƏNİPƏRƏSTLƏRİN ERMƏNİLƏRLƏ 90-CI İLLƏR AZƏRBAYCAN TORPAQLARININ İŞĞALINA DAİR BƏZİ TƏFƏRRÜATLAR; Prof. Dr. R.B. Qəribov 18

ERMENİLERİN SOYKIRIM POLİTİKASININ HOCALI HİSSESİ

S. BASHİRZADE

Geçtiğimiz iki yüzyıl boyunca Ermeni milliyetçilerinin kasten izlediği etnik temizlik ve soykırım politikası, Azerbaycan tarihinin kanlı sayfalarını oluşturmaktadır. Bu milliyetçi-şovenist politikanın temel amacı, eski Azerbaycan topraklarında “Büyük Ermenistan” devletini oluşturmaktan ibarettir. Tarihsel gerçekler, Ermeni nüfusunun İran ve Türkiye’den stratejik bir önemi olan Azerbaycan’ın Karabağ bölgesinin dağlık kesimlerine toplu transferinin XIX yüzyılın başlarında başladığını göstermektedir. Çarlık Rusyası’nın sömürge politikasının bir parçası olan bu yer değiştirme süreci,

XIX Yüzyıl boyunca devam etti ve sonuçta bölgedeki demografik durumu ciddi şekilde etkiledi. Bu bölgedeki Ermenilerin yapay olarak çoğaltılmasından sonra 20. yüzyılın başlarından beri Azerbaycan’a yönelik toprak iddialarında bulundular.

20. yüzyılın 80’lerinin ikinci yarısında, Sovyetler Birliği’ndeki yeniden yapılanma adı altında bir dizi ekonomik ve politik değişiklik meydana geldi. Bu şartlar altında Ermeniler, yakın ve uzak ülkelereki patronlarının yardımıyla, “Büyük Ermenistan” fikrini uygulamak için Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ bölgesi hakkındaki toprak

iddialarına başvurdular. Böylece, 1988-1991'de, yani olayların başlangıcından Sovyetler birliğinin çöküşüne kadar olan dönemde Sovyet çevreleri tarafından desteklenen Ermenistan, barışçıl sivillerin öldürüldüğü, yerleşim yerlerinin yıkıldığı, yağmalandığı ve yakıldığı için agresif bir politika izlemiştir. Bu yıllar boyunca 2559 çatışma, 315 silahlı saldırı, Dağlık Karabağ'da Ermeniler tarafından işlenen 1388 yangın kaydedildi ve 514 ölüm ve 1318 yaralandı. Aynı zamanda, etnik temizlik sonucunda, 185 Azerbaycan köyünden yaklaşık 250.000 Azerbaycanlı, vatanlarından şiddet ile sınır dışı edildi. Azerbaycan hükümeti tarafından kontrol edilmeyen Ermenistan'dan Dağlık Karabağ'a gönderilen silahlı gruplar ve askeri teçhizatlar, Azerbaycan'a karşı daha büyük bir çatışma ve büyük çaplı bir savaşa yol açan daha kanlı suçlarla sonuçlandı.

1992'nin başından itibaren Ermeni ordusu, Dağlık Karabağ'da yaşayan son Azerbaycanlı yerleşim yerlerini işgal etti. 12 Şubat'ta Ermeni silahlı kuvvetleri Malibaylı ve Şuşanın köylerini işgal etti. 13-17 Şubat'ta Karabağ'ın Garadaghli köyüne düzenlenen silahlı saldırı sırasında Ermeniler tarafından 118

kişi (çocuklar, kadınlar ve yaşlılar) esir alındı, 33 kişi öldü, aynı zamanda öldürüldü ve yaralılar bir kuyuya gömüldü. 68 acımasızca idam edildi ve 50 kişi büyük bir güçle esaretten serbest bırakıldı. Hayatta kalan 18 kişi yara izlerinden sonra öldü. Yirminci yüzyılın sonunda, Hocalı'da Ermenilerin işlediği soykırım, şimdiye kadar insanlığa karşı en ciddi suçlardan biri olarak kabul edildi. Hocalı trajedisi, tarihi hatıralardan, Khatin Soykırımı, Songymı, Ruanda ve Srebrenica gibi korkunç trajedilerden farklı değildir. Bu olaylar savaş tarihine sivil nüfusun soykırımı olarak girmiş ve dünya genelinde büyük bir rezonansa neden olmuştur. Hocalı şehri, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde stratejik olarak önemli bir alan olan Ermenilerin saldırganlık planlarını engellemekte idi. Çünkü Hocalı, Hankendi'nin 10 km doğusunda, Aghdam-Shusha ve Askeran-Khankendi yolları arasında yer alırdı. Şehrin öneminin nedenlerinden biri de Dağlık Karabağ'da bulunan tek havaalanının konumuydu. Bu nedenle, Ermeni silahlı kuvvetlerinin asıl amacı Hocalı'dan geçen Asgaran-Khankendi yolunu kontrol etmek ve Hocalı'daki havaalanını ele geçirmektir. Özel zulümle işlenen Hocalı soykırımı

sırasında Ermeniler, bu eski Azerbaycan yerleşimini ortadan kaldırmak için maksat koydular. Çünkü Hocalı, Azerbaycan'ın antik dönemlerinden biri olarak, tarihi ve kültürel anıtlarla seçildi. Hocalı'nın 7. ve 14. yüzyıllarına dayanan Hocalı-Gedebey kültürü örnekleri olduğu bilinmektedir. Şubat 1992'de, Ermeni silahlı kuvvetleri, Sovyet döneminden onlarda kalan 366 alayının yardımı ile Hocalı katliamını vahşice ihlal ettiğinde, Ermeni silahlı kuvvetleri, soykırım izlerini kaybetmeye çalıştı ve Azerbaycan halkının ve insanlık anıtlarının nadir olan Hocalı anıtlarını yok etti. 4 ay önce, yani 1991 Ekim ayı sonlarında tüm yollar kente

kapatıldı. Aynı zamanda, 2 Ocak'ta Hocalı'dan elektrik kesildi. Böylece Hocalı, Azerbaycan'ın diğer bölgeleriyle olan bütün bağları çoktan kesti ve sadece tek helikopter kaldı. Ancak birkaç ay sonra Hocalı ile helikopter bağlantısı kesildi. Böylece, Aghdam'dan Şuşa'ya uçan Mi-8 helikopteri 28 Ocak 1992'de şehre ulaşamadı ve Halhal köyünde ermeniler tarafından havaya uçuruldu, 3 ekipaj üyesi ve 41 yolcu öldürüldü. 25-26 Şubat 1992 gecesi, 10 tank, 16 zırhlı transponder, 9 yaya, 180 asker de dahil olmak üzere motorlu tüfek tugay, Khan-kendi'de Ermeni silahlı kuvvetleri Hocalıya girdi. Hocalı'yı askeri bir uzman ve büyük bir kuvvetle kuşat-

ti. Ermeniler şehre en son silahlarla saldırdı ve Hocalı kasabasını ihma etti. Ağır bir teknikle şehir tamamen tahrip edildi, yakıldı ve özel bir zulümle insanlar öldürüldü. Onlarda başları kesilmiş, gözler çıkarılmış, cilt soyulmuş, canlı olarak yakılmış ve diğerleri gibi şekillendirilmiştir. Bu soykırımın bir sonucu olarak, resmi rakamlara göre 63'ü çocuk, 106'sı kadın, 70'i yaşlı 613 kişi hayatını kaybetti. 8 aile tamamen yıkıldı. 76'sı çocuk olmak üzere 487 kişi yaralandı. Ayrıca, 1275 kişi yakalandı ve 150 kişi kayıptı.

Bu saldırgan devletin izlediği agresif politika, dünya topluluğunun gözünde 27 yıldır uygulanmaktadır. Mono-etnik bir devlet kurmayı başaran Ermeni liderliği, bölge sınırları dışında bulunan ve silahlı saldırganlığın sonucu olarak topraklarının dört katı olan Lachin, Kalbajar, Agdam, Fuzuli, Jabrayil, Gubadli ve Zangilan'ı işgal etti. . Bütün bu bölgeler Ermeniler tarafından etnik temizlik işlemine tabi tutulmuştur. Bu nedenle, Ermeni Dağlık Karabağ topluluğunun "kendi kendini imha etme" girişimi olarak yazdığı Ermenistan'ın toprak iddiasına konu olan bu süreç, işgal altındaki toprakların bir milyondan fazla insanının (toplam

nüfusun% 15'i) Azerbaycan'ın işgal ettiği topraklara mülteci ve ülke içinde yerlerinden edilmiş insanlar olmasına neden oldu.

Şu anda, Azerbaycan topraklarının %20'si Ermeni silahlı kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. İşgal sonucunda yaklaşık 900 yerleşim yeri, 22 müze ve 4 sanat galerisi, tarihi öneme sahip 9 saray, 40 bin müze ve eşsiz tarih sergisi, 44 tapınak ve 9 cami yıkıldı, yağmalandı ve yakıldı. Ayrıca 927 kütüphanede 4.7 milyon kitap ve değerli tarihi el yazması tahrip olmuştur. Askeri saldırganlık, cumhuriyetin en verimli alanlarının 17.000 km²'sini, 900 yerleşim yerini, 7.000 sanayi ve tarım tesisini, 700 eğitimi, 665 sağlık merkezini, 800 km otoyolunu, 160 köprüyü, 23.000 km²'yi işgal etti. su ve 15 bin 13 km. güç hattının sökülmesinden kaynaklanır. Belirsiz bilgilere göre, Azerbaycan ekonomisinde ahlaki ve psikolojik şoklara ek olarak, yaklaşık milyarlarla dolar hasar gördü.

Her zaman olduğu gibi, Ermenistan'ın saldırganlık politikasına katliamlar eşlik etti. 1988-1993'te Ermenistan'ın askeri saldırısı sonucu 20 bin Azerbaycanlı öldü, 100.000'den fazla kişi yaralandı

ve 50.000'i çeşitli derecelerde yaralandı. Çatışma sırasında 4853 kişi kayıp, 1357 kişi sürgün edilmiş ve 783'ü Ermenistan'da hala esir olmuştur. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'ne göre, tutsak olarak 439 kişi öldü.

Yerli topraklarında boğulan ve Azerbaycan'ın 48 bölgesinde dağılmış olan Hocalı sakinleri, Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı saldırganlığının üstesinden gelip ülkenin toprak bütünlüğünü yeniden canlandırmak için Dağlık Karabağ çatışmasının adil bir şekilde çözülmesi umuduyla yaşıyor.

Hocalı soykırımının suçluları, örgütleyicileri ve uygulayıcıları makul bir ceza almalı, suçu cezalandırılmalıdır, Hocalı trajedisi soykırım tarihindeki en korkunç olaylardan biriydi ve bu davada insanoğluna karşı suçlu olan etnik temizlik suçlarından biriydi. Ama zamanın mahkemeye cevap vermesi gereken zaman gelecek.

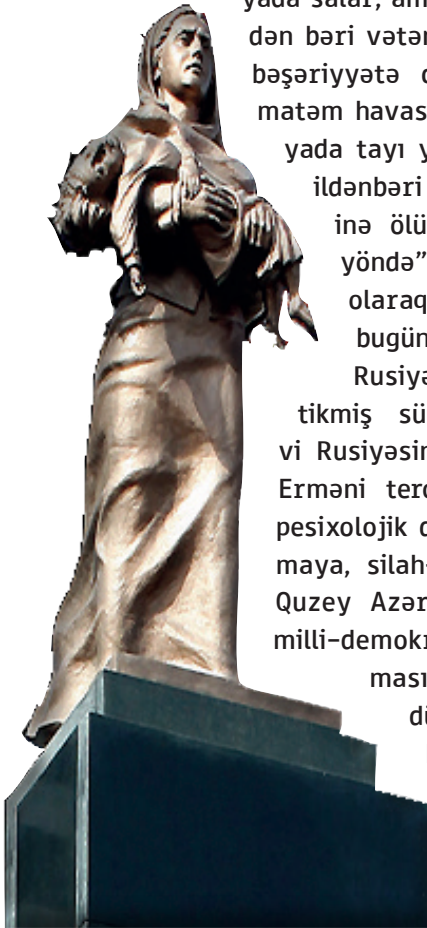

Ermnilrin Xocalıda soyqırımı

X. H. řanhun

Hr il balıqlar(bayram-İsfnd) ayı glnd biz otaylı-butaylı Azərbaycan Türk elin bayram havası gəlməsini yada salar, ama 25/26-fevral 1992m. (6/7 isfnd-1370g.) dən bri vətənimizin Xocalı řhrind Ermənilərin əlilə bəşəriyyətə cinayət, nsilldrm, soyqırım 28-ildir matəm havasına dndribdir. Xocalı soyqırımının dünyada tayı yoxdur. Orda neçə on ildən, bəlkə də yüz ildnbri planlaşmıř bir tarixboyu Türkün hrnyin ölüm, yoxetm” həm tkil, həm toplumsal ynd”iř aparılırdı. Ermənilərin tarixboyu, köçəri olaraq vtnsizliyi, v yerznd bir noqtada bugndk tmddn yarada bilmədikləri acıęı, Rusiyə istimarının 5-6 yüzillik Azərbaycana gz tikmiř smrgçiliyinin tamamlanmaması, řurvi Rusiysinin, Türkiyəni yeyib-uta bilməməsi acıęı, Erməni teroristi sazmanlarının hmşlik yırtıcılıq pesixoloji durumu v Ruslara gz tikmlri ki, ”sr-maya, silah-sursat sizdən Türkü öldürmək bizdən”, Quzey Azərbaycanın keçmiřd uęurla dünya sevrr milli-demokratik 2-illik cumhuri hukumti yaratması, dünya güclərinin Erməniləri, Msihiyyt dünyasından bildikləri uęn, onların Azerbaycan Trkn qarřı öldürücü teroristi yürüşlərini, gizltmsi v tanınmaęa yol verməməsi, 366 no. li son dərəcədə hazır v cngi durumu zn tutmuř řurvi qořununun Ermnilrdn

tərəfdarlığı və başqa çoxlu nədənlərə görə, bu misli olmayan Xocalı soyqırımını arxayincasına Erməni-Rus əlilə yarandı. Ermənilər bugünkü dünyanın damarını tanıyıb-yumuşadmasını yaxşı yerinə qoyublar. Onlar təbliqat gücü ilə cinayətlərini itirib-batırmada, dünya güclərinin hükmət mərkəzlərinə yoltapıb nifuz etmələrinə güvənərək artıq itminanları var. Yahudlardan sonra ikinci dünyaya dağılmış ən güclü diaspora onlarınkıdır.

Əlimizə gələn yeni bilgilərə görə bu günkü Rusiyəni idarə edən Putin və onun fikirləri, pılanları Qarabağın Azərbaycana qayıtmasının qarşısındadır. Ermənistan Rusiyənin bir padqanına çevrilibdir və hər 7 dəqiqədə orda bir təcəssüsi uçağı göyə qalxır. Bugün İqtisad baxımından hərtərəfli bohranda olan Rusiyə çox böyük çomağını (nizami gücünü) tovlamağa hələ də bolu-sollu gücü var və bunu Gürcüstanın iki limanın içəridəki Rusdilli olan Rus cəmiyyəti əlilə təsərrüf etdiyini, eləcə də Kırım adasının okrayna əlindən alıb saxlaması və onun doğu topraqlarını yenə də orda sakin olan Rusdilli cəmiyyəti etkisi ilə asılı-gərginli durumda bir girov kimi əldə saxlayıbdir. Bu günkü Rusiyənin iqtisqdi nəft-gaz və silah satmaqla bağlıdır.

Bu baxımdan Rusiyə petrol işində özünü Azərbaycan cumhurişi ilə yarışda görür. Silah satışı qonusunda da Rusiyə Azərbaycanı bir varlı-pullu, yaxın qonşu ölkə görür və nizami-əməniyyəti bohranda qalmasından çoxlu tutamda əsləhə satmasını anlayır. Rusiyə Güney Azərbaycan istimarı bugündə "cumhuri islami İran" adlanan rejimi də öz kontrolunda saxlamaq niyyətindədir ki, həm Azərbaycan cumhurişinin daha artıq sıxışdırın, həm də İranı da nəftli-qazlı rəqibin və bir yaxşı silah alan müştəri kimi də olanı kontrolunda saxlamaqla Ermənistanı da Qapalı coğrafi durumdan çıxartsın. Güney Azərbaycan Türk millətinin şiyə inamından ən artıq tərs istifadəni götürən İran hükməti də bu müstəmirəsini günü-gündən artıq sıxışdırmadadır. Hərgün bizdən olan bizə qarşı duran manqurd Türkləri çoxaldıb, bəsləyib təşkilatlandırılmada gecə-gündüz tanımır. Hələlik zamana qarşı bu iki millətləri əzən və demokrasi ilə yox, istibdadla, istimari impraturluğu sevən Rusiyə ilə İran rejimləri Azərbaycan cumhurişinin qarabağdan çarəsizlikdən əl üzməsini güdürlər. Bu baxımdan qarabağ Ermənirəri günü-gündən artıq sərhəddə təcavuzlarını artırırılar və gün hesabı Azərbaycan əsgərlərini cibhədə qırmaq niyyətləri ilə durumu qarışıq və kontrolsuz göstərmək istəyirlər.

Hələlik dünyanın qüdrət Őtrncnd Qarabaę və onun qanı süzülən Xocalı soyqırım yarasına hsasiyyt gstriŐlri coŐub-daŐmaqda deyil. Minisk qurupu çeŐidli buruŐdurmalarla hərdən bir xrdalıqlarda 3-4% oyan-buyan etmələri ilə Azərbaycan cumhuriŐinin bu soyqırımdan v torpaqlarının öləndən getməsini zamanın qerkliyi kimi qəbul etməsini gözləyir. O ki, Azərbaycan cumhuriŐinin gözünün önündədir v dayimn vhŐt gtrir, Ermənistanın v əksəriyyət Ermənilərin tzavuz v torpap böyütməyə istklridir. Bir 200 ilin amarin bir yerdə göstərəndə ap-aydın görünür ki, Türkləri torpaqlarından eŐiy trb yerini Ermnilrl tutandan sonra və h neyləyək, olan-olub, keçən-keçib barıŐa girib sulhd YaŐamalıyq demklrin baxmayaraq, Ermənilər mtqidilr ki, kemiŐlrdn lgtrdiklri bu haqsızlıqlarından henyi əldən vermədən yeni durumu təsbit edib arxaynlıęa çıxandan sonra, yenidən bir dövr tcavuz, toqraq basma v Türkləri qovub-təmizləməyə , baŐqa bir soyqırıma z qtirmlidirlr.

içəri baxıŐlar v durumlar məntəqədə bunun tərsinə gdir v z etkisi(təsiri)ni meydana gtirmkddir. Rusiyənin (arlıq-Őurvilik ikisində də) 200 il

hidudunda Ermnilrdn himaytin  baxmayaraq bu gün zorla-zlml bizim torpaqlarımız üzərində qurulmuŐ rmnistana Őurvidn ayrlmıŐ dövlətlər ində təkcə ölkədir ki, nifusu azalmaqdadir belə ki, htt İraq-Suriy rmnilrindn v krdlrindn də oraya köçürməklə yenə də ordan gedən rmnilrin sayı gelnlrdn cox olaraq rmnistana get-gedə insani qaynaqdan gcn itirməkdədir. Ermənistana bir xalis daęlıę məntəqə olaraq və Ermənilərin də Őxsi baxımından tecartd baŐaracaqlı olaraq iqtisadda heç bir gliŐm(tose)si görünmür. Onun gəliri içəri rndn yox eŐikdki diyaspura yollayan paradır.

Bl bir gəlirlərlə uzun sr də cngin mxaricinin öhdəsindən glmk olmaz v dıŐarı yardımlar da mskkindn artıq etki qstrbilmz. Odur ki, Ermənistana birinci güc qaynaęı olaraq cəmiyyətinə əldən vermddir. Bütün Türk dövlətləri Őurvinin daęılmasından zgrlyn alandan sonra dünyada baŐqa əllərdə olan nifuslarından iriy çəkib milliytlrini v cəmiyyət nuqsanını yetərincə yksltdilr. Azərbaycan cumhuriŐi də belədir. Őurvi Rusiysind Azərbaycan Türklərin hərbi gclr almadıqdan istiqallrına ltapanda hərtərəfli silahlanmıŐ v nizami

dövrələri keçirtmiş Ermənilərin qarşısında Azərbaycandan eşikdəki qoşun işlərinə bacarıqlı olanlarla öz hərbi ordularını yaradıb yüksəldə bildilər. Ancaq kudeta axarı biraz bu işi qarışdıraraq Ermənistanın əlinə Rusiyə yardımları ilə birlikdə fürsət yaratdı. Ərmənistan indi müzdür əsgərdən faydalanmağa məcburdur ama bu işə parası yoxdur.

28-il Xocalı soyqırımından ötəndən sonra Quzey Azərbaycanlılar bu soyqırımı unutmayıb, bir göydən gələn bəla kimi tanımaq istəmədikləri üçün dövlətlərindən bu qonuda iş istəyirlər. Orada Qarabağ azadlığı cəmiyyəti yarandığı gündən hukuməti zora qoyaraq hərgür, hərnə nədənlə birqarış topraqdan qaçmənə istəmirlər. Quzey Azərbaycanlıların varlılaşmasına baxmayaraq heç də tənbelləşmə və əsgərlikdən qaçma pesixoloji görünmür və bir milyon qaçqının öz nəslə və yeni yetmələri hələ də Ermənistanın işqalında olan doğma yerlərinə qayıtmağı israrla hukumətdən istəyirlər. Elimizin bu qeyrətli-vətənsəvər istəkləri nəticə verərək İlham Əliyev Ermənistanın qabağında movzeyini bərkidərək mini-

ski də ağıla-başa gətirdi. İqtisad baxımından Azərbaycan inkişafda, yüksəlmədedir. Danmayırıq ki orada istibdad və mali-iqtisadi fəsad

qiyamət edir, bunun hamısı yox bir bölümü hərbi durumdan asılıdır və iqtisadda bir elmi"əsl-qanun" olaraq hər yerdə özünü göstərir. İqtisad gəlişməsindən yaxşı dərəcədə cumhuri Azərbaycanın ordusu da dəyərini alır və özünü hər tərəfli

dyş hazırlayır. Dünya zrnd birinci dəfə olaraq Azərbaycan di-yasporası yaranıb işə bařlayb-dr. Bu günlərdə görünür avrupa mrkzlrnd Azərbaycan diyasporası n azı Erməni diyasporası- ca cəmiyyət xyavan-meydanlara gətirib saxlaya bilir. Onlar htt fiziki vuruřmalarda Ermənilərin qarřısında dayanabilirlr. 10-15 il olaraq Urupada Gneyli-Quzeyli Azərbaycanlılar bir-birlərini dşnrk hər iki blk Azərbaycana zidd olan tsmimlrd bir-likd umumi yerlərdə birləşərək drbinlrin qabaęında z birlik güclərini göstərməyə bařlayrlar. Qısaca desək Azərbaycan cumhuri-si həm irid həm dřarıda cəmiyyət herminin ařaęı qatlarından yuxarıya doęru axarlı trpniş lvurublar. Bu axar sel kimi el gc yaradandır, gvnmli v uęurlu-dur.

Güney Azərbaycan da oyanmaq-da və öz milli haqlarını tanımaqda olaraq, tandıqca bir millət olaraq dirklişddir . Butay Azərbaycanın durumu ot üstündə qızıřan suya ox-şayr, hələlik eřik niřanalar grn-myn, güc saylmadan durumda olaraq qaynayıb-cořmaęa, dařmaęa oxşayaraq, nə zaman qapaęı(fars istimar)n tullamaęı öncədən bəlli deyil ama tez-gec olacaęı bəllidir.

Farsılıq rasismi, fařismi din altında yrdn fars istimar gn-gündən bir mrkzgera olan hukumt ola-raq, zyiflmddir. Biz Güney Azərbaycanlılar aęlmz bařmza toplayabilsk belə bir durumda milli haqlarmz tanıyıb-tantdır-maqla istiqlalmz alabilrik. Yüz il boyu İranda göründüyü kimi, hddndn artıq mrkzgera hu-kumt zyiflynd z milli huku-mtlrni qurmaęa alıřan farsol-mayanlar, hamıdan bařda olan Türk millətinə n gerek fürsət yaranır. İndi bir dn də hələlik İrn adla-nan ölkədə, hızla mərkəzi dövlət gcszlşmddir, yeri var b dn fürsəti əldən verməyək. İranda 100 ilboyu Güney Azərbaycandan naar halda fars blglrn işə axtarmaęa köçüb gedən Türklər hələ heř siya-si təşkilat ařkar řkild olmadan, indi Güney Azərbaycana diyasporaya dnmkddirler. Bu olay fars hukumtinin mərkəzi”Tehranda” daha artıq gz görünür, elki fars hukumtinin himayəsi gc klgsnd hər il gondarma olar-araq Osmanlının soyqırımı adı ilə xyavana çıxan Erməni quldur-larının qarřısına çıxaraq bu yığın-caęı tərəfə acıya-zhr vevirirlr. Bu tmrn-təcrübələr yqinn so-nuclu olacaqlar. Hərdən bir qara nəzərlər ortaya gəlir ki, daha milltilik-nasyonalizm dünyanın

globallaşma etkisi-təpkisi altında aradan getmiş kimidir və ortadan qaldırılır. Neçə həftə öncə suvisin Davus şəhərində keçən dünya iqtisadi adlı oturumu göstərdi ki, tərsinə globallaşma millətləri daha artıq milli istəklərinə tərəf yönəldir və itələyir. Bu etki(təsir) həm haqlı, həm haqsızlıq yolunda gedir. Örnək olaraq Rusiyə Okraynanın Rus etnikli cəmiyyətinə göztikərək mənimsəmək istəyir və bu nədən(dəlil)lə kırım yarım adasını da hərbi güclə toprağına qatır. Başqa yöndən Kanadada "Kebek", İspanyada, "Katalanlar", Britanyada "skatlənd"İstiqlal istəyir. Bu örnəklər Avropa və kökü Avropalıları içində üzə çıxır ki, hamıdan çox globallaşmadadırlar. Bu globallaşma yozucu-aldadıcı nəzərlərə baxmayaraq Güney Azərbaycan aydınları, "Azər Türkü" millətimizə, milli haqlarımızı tanıyıb, tanıtdırıb, ulusal-elistəyi-millî duruma çevirənədək, çalışmalıdırlar. El öz ulusal haqlarını tanıyandan sonra geri qayıtması olmaz və siyasi qurumlara çəkilmə ya yaratmaqla istiqlalımızı ələ alabilir.

Aşağıda gələn amar Ermənilərin təkcə o qırğınlarıdırki, adamların, evlərin sayı, ya kəndlərin-şəhərlənin adı veriləndir və Azərbaycan istiqlalını bildirən günə

qədərdir(1991/auqust/30). Xocalı şəhərinin öz Amarı yazının sonunda gəlir. Rəqəmli amarlarda "Qarabağ cənginin qısa tarixi" yazarı nəqi Akif'in farscaya çevrilmişindən alınmışdır.

تاریخ مختصر جنگ قره باغ تالیف
نقی عاکف ترجمه دکتر محمدعلی پرغو
وغفار عبدالهی متنق. انتشارات دانشگاه تبریز.
تاریخ چاپ ۱۳۹۲ نوبت اول

Kitabda "Nəqi Akif" ya "Akif Nəqi"nin kitabına özü qoyduğu Türkcə adı yazmayıblar ki, əmanətə xiyandır, kitabın cildinin dalısında adın ingilizcəyə tərcümə ediblər. Hər yanı da çap yanlışdır. Sonunda bir qələtnaməsi də var.

No.	aę	Soyqırım yeri
1	1905/feb.	Bakı, İrəvan, qarabaę. Naçıvan, vb.
2	1905/aug.	Şuşa v çevrəsi
3	1905/des.	Aędr rayonun "mirli" kəndi
4	1918	İrəvan vilayıtında 4 maha
5	1918/mart	təkcə Urmiyd
6	1918/mart	Urmiy, Salmas, Xoy, Makı, Ştf xa
7	1918/mart	Şamaxı əyalətində
8	1918/mart	təkcə bakı şəhərində
9	1918/may	quba əyalətində
10	1918/yay-gz	Zəngəzur əyalətində
11	1947-1953	(rmnistandan)
12	1967/aug.	Xocavənd rayonu "kropatkin" kəndi
13	1969-	xankndi hrində
14	1988/feb	sgran qəsəbəsində
15	1988/nov	Qubadlıda. Eyvazlı, Davudlu, Qdirli kəndlərinə yürüş
16	1988/nov.	Vartan kəndi(Ermənistan Quzey doęu)
17	1988/nov	Ermənistanın Quqrk rayonunda
18	1988/des	Ncat quruhu uaęını vurmaqla
19	1988/des	Şrvi əlilə
20	1988/des	Şrvi əlilə
21	1989/may	Xankəndinin kurki cahan kəndi
22	1989/sep	Teflis-bakı avtobusu patladılır
23	1990/jan	Xanlar rayonu, Quşçu kəndi
24	1990/fev	Şuşa-Bakı otobusu patladılır
25	1990/jul	Tərtər-kəlbəcər yolunda masnlara yürüş
26	1990/ovt	Tiflis-aędam otobusu patladılır
27	1990/ovt	Şəmkir-Gəncə yolu otobusu patladılır
28	1990/ovt	Qazax rayonunda Baęanis ayrın kəndi
29	1990/nov	Xankəndidə otobus patladılır
30	1990/des	sgranda, S. Babayan teror gurupu
31	1991/may	Moskov-bakı qatarı patladılır
32	1991/jun	Yulax-laçın otobusu patladılır
33	1991/jun	Qarabaęın Qaradaęlı kəndində
34	1991/jul	maskov-bakı musafır qatarı patladılır
35	1991/aug	Hdrut rayonun Dolanlar kəndi
36	1991/aug	Noędi kəndi Türkü olan kəndidir
37	1991/aug	1991/aug. Hdurut rayonu, Şadaxt kəndində misafiri otobus patladılır
38	23/ovt/1991	Şuşa-cmilli misafiri otobusu qlllnir

39- 30/aug. 1991 Azərbaycan zgrlyn bir bəyannamə ilə bildirir və bundan sonra Azərbaycanla Ermənistanın iřlri iki müstəqil dövlət ar-şı dövlət qoşunları dyřlrin çevrilir.

50, 000 Az. Türkü qırğın olur		
100 Az. Türkü qırğın olur.		20 evi yandırılar.
500 Az. Türkü öldürülür.		
135, 000 Az. Türkü qaçqın olur.	199	kəndi qərat olub evləri veran olur.
10, 000 Az. Türkü öldürülür.		
100, 000 Az. Türkü öldürülür.		
12, 000 Az. Türkü öldürülür.		
18, 000 Az. Türkü qırğın olur.		
2. 800 Az. Türkü qırğın olur.		122 kəndi uçudurlar.
7, 729 Az. Türkü öldürülür.		155 kəndi Xrablayırlar.
150, 000 Az. Türkü Az. a Şurəvi əilə köçürülür		
3 Az. Türkü yandırılır.		
3 Az. Türkü yaralanır.		
2 Az. Türkü öldürülür, 19–zu yaralanır.		eyvazlı kəndi tamam yandırılır.
12 Az. Türkü diri–diri yandırılır		
70 Az. Türkü qərəən olur.		
74 Az. Türkü ölür.		
19, 000 erməni Azərbaycana köçürülür.		
250, 000 Az. Türkü ermənistandan eşiyə ötürüldü.		
5 ölü, 25 yaralı.		Ermənilə əilə ota çəkildi.
10 larca öldürüldü		
13 yaralı		kənd veran olur.
14 ölü, 35 yaralı		
20 ölü, 30 yaralı		
17 ölü, 26 yaralı		
5 nəfər ölü		kənddə 5 Az. Türkünü övlərində diri–diri yandırılar
2 ölü, 11 yaralı		
3 Az. Türkü öldürür		
11 ölü 22yaralı		
11 ölü 3 yaralı		
6 Az. Türkü öldürülür		
16 ölü 20 yaralı		
4–Az. Türkü öldürülür. 8 nəfəri yaralanır		tamam əhalisi kötləklənib ermənistandan qovulur, bu kənd sonuncu Az Türkü olan kındıdır.
20 ölü 1o yaralı		
4 ölü 13 yaralı		

... 1992-ci il fevralın 25-dən
26-na keen ge:

Xocalı soyqırımının necəliyi

Erməni quldurları Rusiya ordusunun Xanknd yerləşən 366-cı moto-atıcı alayı bölmələrinin yardımı v iştirakı ilə Azərbaycanın Xocalı şəhərini məhv etdilər. Xocalı Adam-Şuşa yolu üzərində Əsgranla Xankəndi arasında mühüm yaşıyış məntəqələrindən biri idi. Xocalının hərbi məntəqə kimi də çox böyük əhəmiyyəti varıdı. Qarabada yeganə aeroport buruda yerləşirdi.

Şhrtipli bu qəsəbədə Azərbaycanlılar yaşıyırdılar. Bu yaşıyış məntəqəsi həm də Xalqımızın n qədim məskənlərindən v mədəniyyət mərkəzlərindən biri idi. Şəhər əhalisinin sayı 7 mindən çox idi. İşalıların basqınından qabaq Xocalıya çoxlu qaçqın pənah qtirmişdi. Şəhər əhalisinin sayı xeyli artmış, çoxlu yaşıyış binaları tikilmiş, sənaye müəssisələri işə salınmışdı. Buna görə də Xocalıya respublika əhəmiyyətli şəhər adı vermişdi.

Fevralın 25-də axşam şəhər gcl top atəşinə tutuldu. Aeroport və ona yaxın olan evlər dağıdıldı. Təkcə aeroportun mudafisi zamanı Rus alayının top atəşi ilə 150-y yaxın adam öldürüldü. Gcl top atşindən sonra quldurların şəhərə hücumu başılandı. Qabaqda Rus alayının zirehli texnikasi-tanklar, zirehli döyüş maşınları, onun arxasınca isə Ermənilər hücum edirdi. Şəhərin mdafie səddi zəif idi. Odur ki, zirehli texnikanın atəşi nəticəsində bu sədd asanlıqla dağıdıldı. Buna baxmaya-

raq, şəhərin qəhrəman müdafiəçiləri düşməyə inadlı müqavimət göstərdilər. Düşmənlər şəhərə daxil olduqdan sonra da hər küçə, məhəllə ev uğrunda döyüşlər davam edirdi. Xocalılar hər qarış Vətən toprağını qəhrəmanlıqla qoruyurdular. Erməni quldurları məhəllə və evlərin müdafiəçilərini güllələyir, evlərdə əllərinə keçən hər nə varsa hamısını qarətədir, özləri ilə gətirdikləri yük maşınlarına yükləyir, Xankəndi tərəfə göndərirdilər. Heç kimə-qocalara, qadınlara , uşaqlara, hətta südəməz körpələrə belə rəhm etmirdilər. Çox adamı qapıları bağlayıb, öz evlərinin içindəcə yandırırtdılar. Şahidlərdən biri deyir ki, o dəhşətli gecədə diri-diri yandırılmış insan ətinin dəhşətli iyi hələ də burnumuzdan getməmişdir.

Təpədən dırnağatək ən müasir silahlarla silahlanmış Erməni quldurları və 366-cı Rus moto-atıcı alayının əsgərləri bütün gecəni Xocalıya divan tutdular. Şəhərin mühafizəçilərinin çoxu məhv edildi. Sağ qalanlar özlərini Ağdama çatdırmaq üçün yaxındakı meşəyə can atırdılar. Meşədə isə qarlı qış gecəsinin şaxtasında onların bir hissəsi soyuqdan dondu, qırıldı. Sağ qalanlar isə ağdam yolunda düşmən pusqusuna düşdülər. Emənilər onları vəhşicəsinə güllələdilər. Pusquya düşənlərin bir hissəsini -200 nəfərə yaxın adamı Ermənilər girov

saxladılar. O dəhşətli gecədə Xo-
callrn az bir hissəsi Aędama
gəlib çıxa bildi. Byk bir řhrin
halisindn yalnız 1500 nəfərə
yaxın adam salamat qaldı. Qalan-
ları isə öldürülmüş, řxatada don-
muş, əsir v itkin dşmşlr. Xocalı
řhri yerlə – yeksan edilmişdi. ř-
hidlrin Erməni qanıçnlrinin və
Rus əsgərlərinin vhşiliklrni əks
etdirən çoxlu hekayətləri, sənədli
fotoşəkilləri və s. vardır.

Xocalı qıręını dövründə Er-
məni faşistlrinin bu qanlı ci-
naytlrinin stn amaq, onu
dünya xalqlarına çatdırmaq üçün
xalqımızın qəhrəman oęlu Çinqiz
Mustafayev misilsiz hünər göstər-
di. Ölümündən sonra Azərbaycanın
milli Qəhrəmanı adına layiq görülən
Çinqiz Mustafayev o zaman Azər-
baycan televiziyasının müxbiri idi.
Çinqiz Mustafayev hadisə yerinə ilk
gednlrdn biri oldu. O, deyirdi
ki, biz fevralın 28-də 2 hərbi ver-
tolyotun müşayiəti ilə faciə yerinə
gəldik. Hələ havada ikn byk bir
meydan gördük. Bu meydan mey-
itlrl dolu idi. Yerə enndn sonra
bizimlə gələn milis iřilri mey-
itlri vertolyota yıęmal idilər. lak-
in onlar vertoyota cəmi drd meyit
qoya bildilər. Milis iřilrdn ikisi
bu qədər adamın öldrldyn v
meyitlərin eybəcər hala salındıęını

grnd dəhşətdən huşunu itirdi.
2 yaşındn 15 yaşına kimi onlarca
krp uşaq, qadın və qoca gllln-
mişdilr. Onların çoxunu yax-
ın msfdn, z də bařlarndan
glllmişdirlr. Meyitlrd bir
neçə gll yarası vardı. Bunlardan
biri mütləq bařdan idi. Bu o demək
idi ki, yarallrn axırına çıxmaq,
onların ldyndn xatircm ol-
maq istmişdilr.

Çingizin kamerası qulaqları
kəsilmiş bir neçə uşaqı çkmışdi.
Yaşlı bir qadının sol znn dris-
ini soymuşdular. kişilərin bařının
dərisini ıxarmışdılar. Həm də
aıq-aşkar görünürdü ki, meyitləri
qarət etmişdilər.

Çingiz Musayevin fdakarlıęı
sayəsində xarici jurnalistlər də
bař vermiş qıręın yerinə getmiş
v Ermənilərin törətdikləri vhşili-
liklri z gözləri ilə grmşdlr.

Xocalı soyqırımının amarı

Rəsmi amarlara görə bu taysız soyqırımda:

613 qarayaxa (qeyri nizami),

63 uşaq.

106 qadın,

70 yaşlı(qoca), tam qəsavətlə qətl olubdur.

1000 nəfərdən artıq qarayaxa, məlul olur.

76 uşaq məlul olur.

8 evin bütün adamları yox olur.

25 uşaq hər iki ata-anasını əldən verir.

130 uşaq atı ya ansını əldən verir.

1275 nəfər yesir olur.

150 nəfər itgindir. Hələ də heç biligi onlar
üçün yoxdur.

335 nəfər toprağa basdırılır, qalanını Er-
mənilər icazə vermir.

194 Xocalının cəsədi Ağdama aparılır(130 kişi,
51 qadın, 13 uşaq) və. . .

Ermənilər Xocalıya hərbi-nizami hucum yox
nəsil kəsməyə yürüş etmişdilər. Bütün anlamı
ilə orda soyqırım ortaya qoyuldu.

XOCALI

ERMNİPRSTLRİN ERMƏNİLƏRLƏ 90-CI İLLƏR AZƏRBAYCAN TORPAQLARININ İŞĞALINA DAİR BƏZİ TƏFƏRRÜATLAR

Prof. Dr. R.B. Qəribov

XX əsrin əvvəllərindən bařlayan Azərbaycan Trklrinin sürgün edildiği 1948 – 1953-c illərdə Stalin tərəfindən tətbiq edilən qərar, ermənilərin hazırladıęı plan, blgd iqtisadi, sosial və mənəvi gc sahib olan və blgd strateji əhəmiyyətə sahib olan Azərbaycan türklərinin yařadıęı yerlərin təmizlənməsini nəzərdə tuturdu. Bununla da Azərbaycanlıların yařadıęı yařayş məntəqələrinin adları dyiřdirildi, təhsil və mədəniyyət mərkəzləri baęlandı, rayonlar birlřdirildi. 1947-1953-c illər arasında Azərbaycanlıların yařadıęı altmř yařayş məntəqəsinin adı dyiřdirildi. Ümumiyyətlə, 1921-1988 illəri arasında Ermənistandakı yüzlərlə yařayş məntəqəsinə yeni adlar verildi. Etnik Təmizləmə adlandırma biləcəyimiz bu məcburi kçlr zamanı ermənilər hiyləgər hərəkət etdiler v rayonlarda v qəsəbələrdə yařayan az sayda azərbaycanlıları köçürdülər. Qalan hali Ermənistanın bütün ərazisini təmizləmək əməliyyatında – növbəti mərhələdə bütün ölkədən qovuldu.

Sovet İttifaqını yaradan 15 respublikada müstəqillik hrkatlarının olduęu illərdə Azərbaycan-Ermənistana qarřıdurmasının davam etdiyi Daęlıq Qarabaęda elan olunmamř vtndař müharibəsi bař verdi. Ermənilər silahlar, raket buraxıcıları v bombalarla Azərbaycan kəndlərinə hücum etdirlr. Sovet Qırmızı Ordusunun əsgərləri, digər tərəfdən, erməni mhasirsini v hadisələrini izlmkd aciz idilər. 1998-1992 illəri arasındakı dövr mübahisələr prosesi olaraq qəbul edilir. Sovet dnmindn əvvəl ermənilər Daęlıq Qarabaęda azlıqda olsalar da, sovet dövründə apardıqları fasiləsiz mhacirtl 1988-ci ildə əhalinin təxminən 75 faizini třkil etdiler. Sovet İttifaqının tərkibindəki Azərbaycanın muxtar bir bölgəsi olan Daęlıq Qarabaęın erməni çoxluq třkil edən parlamenti Sovet Ermənistana Respublikası ilə birlřmk qərarına gəldi. 1989-cu ildə Kreml Daęlıq Qarabaęın bu qərarını rədd etdi və bölgəni yenidən Azərbaycana baęladı. 1991-ci ilin sonlarında Sovet İtti-

façı dağılmağa başlayanda, hakimiyyət boşluğu fürsətini bilən ermənilər bu dəfə Dağlıq Qarabağın müstəqilliyini elan etdilər. Bu vəziyyət Dağlıq Qarabağla Ermənistan və Azərbaycan arasında baş verən silahlı qarşıdurmalara da səbəb oldu.

1989-cı ilin yanvarından başlayaraq fitnəkar antitürk və antimüsəlman əhval-ruhiyyəsi açıqcasına qızıqsıdırılmış, Qafan, İrəvan, Masis, Dilican, Sisyan, Kirovakan, Quqark və başqa yaşayış məntəqələrində kütləvi vandalizm aktları törədilmişdir. Nəticədə yüzlərlə insan həlak olmuş, yaralanmış, minlərlə insan qaçqın düşmüşdür. Ermənilər məkrli monoetnik respublika yaratmaq məqsədlərinə nail olmuşlar. Bu gün bütün Ermənistanda bir nəfər də azərbaycanlı qalmamışdır.

Ermənistan Azərbaycan Dağlıq Qarabağ müharibəsi aşağıdakı əsas 3 məqsədlə həyata keçirilirdi;

- Dağlıq Qarabağı Azərbaycan SSR-dən qoparmaq;
- Azərbaycan SSR-in ərazilərinə yiyələnmək;
- Ermənistan SSR-dən azərbaycanlıların köçürülməsinə nail olmaq.

Ermənistana trfndn azərbaycanlılara qarşı soyqırımı təkcə Ermənistana ərazisində deyil, eyni zamanda Azərbaycan ərazilərində də davam etdirilirdi. Bu da bir daha təsdiq edir ki, azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyasəti Ermənistanın dövlət siyasətinin tərkib hissəsidir. Erməni tcavz qarşısında SSRİ mərkəzi administrasiyasından gözlənilən tədbirlərin olmaması səbəbindən Bakı z milis qüvvələrini yaratmaęa v mdaf təşkilatları yaratmaęa bařladı. Ermənistana v Daęlıq Qarabaę erməniləri əvvəllər belə təşkilatlar və silahlanmalar təşkil etmiřdilr. Bu milislr Azərbaycanla Ermənistana sərhədində Qarabaęla toqquřdu. Sovet Rusiyası n Qafqazda tam bir vtndař müharibəsi bařladı. Azərbaycanlılar ermənilərin blgy hərbi texnikalar gndrmsinin qarşısını almaq üçün, eyni zamanda Qarabaęda v Azərbaycanda əsas yolları saxlamaq üçün mühüm krplri daęıtdılar. Müəyyən mənada ölkədə vtndař müharibəsi bařladı. Bu vtndař müharibəsi fonunda Moskva Azərbaycana qořun göndərmək qərarına gəldi və 17 yanvar 1990-cı il tarixindən etibarn Azərbaycana hərbi yerlřdirm bařladı. Yanvarın 19-da Moskva trfndn Azərbaycana göndərilən sęrlrin sayı 24 minə çatdı.

1990-cı il yanvarın 20-dən Sovet hərbi qüvvələri Bakıya girmək üçün tanklar və zirehli maşınlarla hərəkət edirdi. Bakıya aparan yollar tərک edilmiş avtomobillər və avtobuslarla bağlandı. Tanklar onların arasında-kı yolları açdılar. Əsgərlərin mülki əhaliyə atəş açması nəticəsində itki sayı yüzlərlə idi. Sovet qüvvələri yanvarın 24-də bu gəmiləri bomba-layaraq neft tankerləri ilə bağlanan Bakı limanını ələ keçirdilər. 21-22 yanvar tarixlərində on minlərlə insanın iştirakı ilə Bakının “işğalı” nda həlak olanlar üçün böyük cənazələr təşkil edildi. Eyni zamanda, bütün Azərbaycanda ümumi tətillər elan edildi.

1990-cı ildə Azərbaycan müstəqillik yolunda addımlar atsa da, qarşılaşdığı ən vacib problem Dağlıq Qarabağ və burada yaşayan separatçı erməni dəstələri idi. Bu dəstələrin silahlanmasına baxan və bölgədəki iğtişaşların başladığı günlərdə azərbaycanlıları qətlə yetirən Rusiya rəhbərliyi bu vəziyyətdən Azərbaycana qarşı təzyiq amili kimi yararlandı.

25 fevral 1992-ci il tarixdən 26-na keçən gecə, Ermənistan silahlı qüvvələri SSRİ dövründə Xankəndi şəhərində 366 motoatıcı alayının zirehli texnikasının və ordu heyətinin köməyi ilə Xocalı şəhərini işğal etdilər. Hücumdən əvvəl, 25 fevral axşamı şəhər top və ağır zirehli maşınlarla şiddətli atəşə tutuldu. Nəticədə şəhərdə yanğınlar başladı və fevralın 26-da səhər saat 5 radələrində şəhər alovlarla tamamilə məğlub oldu. Belə bir vəziyyətdə ermənilərin mühasirəyə alındığı şəhərdə qalan təqribən 2500 nəfər azərbaycanlıların yaşadığı qonşu rayon olan Ağdamın mərkəzinə çatmaq ümidi ilə şəhəri tərک etməli oldu. Lakin insanların çoxu bu hədəflərə çata bilmədi. Çünki şəhəri dağıtan silahlı qoşunlar və motor alayının əsgərləri meşələrə sığınanların ardınca canlarını qurtarmaq üçün qaçmağa çalışanları öldürdülər. Xocalı qətliamı nəticəsində 613 nəfər, 63 uşaq və 106 qadın öldürüldü, 1275 nəfər əsir götürüldü və 150 nəfər itkin düşdü. Xocalının işğalı ilə digər rayonların işğalı başladı.

Ermənistanın təcavüzü nəticəsində müharibədə həlak olan azərbaycanlıların sayı 30 mindən çoxdur. Dağlıq Qarabağ müharibəsində əllillərin sayı 50 mini keçib. Müharibə və itki nəticəsində 5 mindən çoxdur. Azərbaycanda müharibədə övladlarını itirən təqribən 10 min şəhid ailəsi var. Məcburi köçkünlərin sayı 1 milyondan artıqdır.

Ermənistan 30 ildən artıqdır ki, etnik təmizləmə v qręın siyasəti yrdr. Əslində müharibə vəziyyəti davam edir, ancaq atəşkəs aktiv hərbi əsasda davam edir. Ermənistan silahlı qüvvələrinin cəbhə xəttində atəşkəsi daim pozması, hər an hərbi əməliyyatların bařlamasının mümkün olduęunun göstəricisidir.

Atşks razlařmasından bri 26 il ərzində heç bir nəticə ld edilməyib. Azərbaycan heç vaxt Daęlıq Qarabaę bölgəsini ərazinin ayrılmaz hissəsi kimi tələb etməyi dayandırmayacaqdr. Bundan lav, Azərbaycanda hələ də Daęlıq Qarabaęın erməni iřęalı altında olacaęına dair sosial narahatlıq var.

GENOCIDE

LET'S NOT FORGET!

KHOJALY GENOCIDE

26.02.1992

FATALITIES

613

63 children | 106 women | 70 elderly

WOUNDED

487

including 76 children

TAKEN HOSTAGE

1275

Khojaly Genocide - committed against ethnic Azerbaijanis on the night of 25-26 February 1992, during the occupation of the Azerbaijani city of Khojaly by Armenian armed forces with the participation of the 366th Motorized Regiment of the former USSR.

MISSING

150

8 FAMILIES

WIPED OUT

25 CHILDREN

lost both parents

130 CHILDREN

lost one parent

